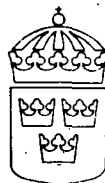

Lagutskottets yttrande

1987/88:1 y

om ändringar i tryckfrihetsförordningen m.m. (prop.
1986/87:151)

LU
1987/88:1 y

Till konstitutionsutskottet

Konstitutionsutskottet har berett lagutskottet tillfälle att yttra sig över motion 1986/87:K127 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) såvitt avser yrkande 2 och proposition 1986/87:151 i motsvarande del. I motionen begärs att den s.k. instruktionen i 1 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen skall utvidgas till att omfatta brottmål i allmänhet. I propositionen avvisar departementschefen tanken på en sådan utvidgning.

Lagutskottet får anföra följande.

I 4 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen (TF) föreskrivs att alla som har att vaka över efterlevnaden av TF skall ha i åtanke att tryckfriheten utgör grundval för ett fritt samhällsskick, fästa uppmärksamheten mera på ämnets och tankens än på uttryckets lagstridighet, på syftet än på framställningssättet samt i tvivelsmål hellre fria än fälla. Motionärerna konstaterar att det utanför TF:s tillämpningsområde inte finns någon uttrycklig lagregel om rätt och skyldighet att beakta yttrandefrihets- och informationsintressena i fall av kollisioner mellan dem och något av rättsordningen skyddat intresse. Sådana intressekollisioner kan enligt motionärerna föreligga exempelvis i mål som rör intrång i upphovsrätt. Motionärerna hänvisar till att i det till grund för propositionen liggande betänkandet (SOU 1983:70) Värna yttrandefriheten yttrandefrihetsutredningen fann det vara en brist i gällande rätt att lagstiftningen inte ger något formellt stöd för beaktande av yttrandefrihets- och informationsfrihetsintressen som kan finnas också i vanliga brottmål. Den bristen har, framhåller motionärerna, vid några tillfällen kommit i dagen under de senaste åren vid handläggningen av brottmål och har tilldragit sig allmän uppmärksamhet.

Som framgår av motionen har frågan en utvidgning av tillämpningsområdet för den s.k. instruktionen i 1 kap. 4 § TF betydelse på det upphovsrättsliga området.

Enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk har den som skapat ett sådant verk en principiell ensamrätt till det. För att verket skall skyddas krävs att det har uppnått ett visst mått av självständighet och originalitet eller vad man ibland brukar kalla verkshöjd. Utanför skyddet faller därför t.ex. idéer och uppslag, som flera kan tänkas komma på, vanliga nyhetsmeddelanden och vardagliga samtal. Däremot krävs det inte att verket har något konstnärligt eller litterärt värde. Också litterärt eller konstnärligt undermåliga alster skyddas som verk. Det är inte heller något krav att ett

verk skall vara skönlitterärt. Även t.ex. framställningar av beskrivande natur skyddas.

LU 1987/88:1 y

Det upphovsrättsliga skyddet avser inte – till skillnad från exempelvis patentet – själva idén eller tanken bakom verket utan det sätt på vilket idén eller tanken omsatts i praktiken, dvs. den litterära eller konstnärliga utformningen av den. I princip hindrar alltså upphovsrättslagen inte att någon annan än upphovsmannen utnyttjar idén eller tanken bakom en produkt för att skapa ett eget verk.

Vissa verk undantas helt från upphovsrätt. Hit hör bl.a. i princip sådana allmänna handlingar som utgörs av författningar, beslut av myndighet, av svensk myndighet avgivna yttranden samt officiella översättningar av sådana texter.

De rättigheter som upphovsrättslagen ger författare och andra upphovsmän är dels en rätt att förfoga över verket, dels vissa ideella rättigheter. Förfoganderätten som i huvudsak skyddar det ekonomiska värdet av verket innebär att upphovsmannen ensam har rätt att utnyttja verket genom att framställa exemplar av verket (mångfaldiganderätt) och att göra verket tillgängligt för allmänheten i ursprungligt eller ändrat skick, bearbetning eller översättning, i annan konstart eller i annan teknik. Varje form som verket framträder i är ett exemplar, t.ex. en bok eller en tidningsartikel.

Rätten att göra verket tillgängligt för allmänheten innefattar dels en rätt att framföra verket offentligt (framföranderätten), dels en s.k. exemplarrätt.

Exemplarrätten är en rätt att förfoga över redan färdiga exemplar genom att sprida dem till allmänheten, dvs. till någon som inte tillhör den närmaste familje- eller vänskretsen, eller att visa dem offentligt, t.ex. i ett skyltfönster eller på en utställning. En viktig inskränkning finns dock i exemplarrätten. Sedan ett litterärt eller musikaliskt verk givits ut får exemplar som omfattas av utgivningen spridas vidare och visas offentligt.

Upphovsmännens ensamrätt är blott en huvudregel som är inskränkt genom ett antal stadganden i 2 kap. Utformningen av dessa stadganden grundar sig på en avvägning mellan upphovsmännens och samhällets intressen. Undantagen i 2 kap. är vanligen utformade som "fria förfoganden", dvs. verket får utnyttjas utan tillstånd av upphovsmannen och utan ersättning.

De huvudsakliga reglerna om upphovsmannens ideella rätt (droit moral) återfinns i 3 §, som behandlar rätten att anges som upphovsman (droit § la paternité) och rätten att motsätta sig förvanskningar och andra angrepp mot verkets integritet (droit au respect).

Till skydd för upphovsmännen finns i upphovsrättslagen också bestämmelser om straff och skadeståndsskyldighet för den som i olika avseenden åsidosätter deras rättigheter.

Upphovsrättslagen bygger liksom motsvarande lagar i Danmark, Finland och Norge i stor utsträckning på internationella konventioner som syftar till att ge upphovsmännen skydd oberoende av nationalitetsgränser. Bland dessa konventioner kan särskilt nämnas Bernkonventionen för skydd av litterära och konstnärliga verk, som kom till år 1886 och som sedan dess reviderats åtskilliga gånger, samt Världskonventionen om upphovsrätt från år 1952. Båda konventionerna bygger på två huvudprinciper. Den ena är att varje

konventionsstat skall ge upphovsmän från andra konventionsstater samma skydd som sina egna medborgare. Den andra principen är att en konventionsstat är skyldig att ge de övriga staternas upphovsmän ett visst minimiskydd. Av intresse i förevarande sammanhang är artikel 9 i Bernkonventionen, vari föreskrivs att upphovsmän till litterära och konstnärliga verk har uteslutande rätt att mångfaldiga verken på vad sätt och i vilken form det vara må. Konventionsstaterna kan dock i sin lagstiftning tillåta mångfaldigande i vissa särskilda fall förutsatt att mångfaldigandet inte gör intrång i det normala utnyttjandet av verket och inte heller oskäligt inkräktar på upphovsmannens legitima intressen.

Sverige är liksom ett mycket stort antal länder, däribland i stort sett samtliga europeiska stater, anslutet till Bernkonventionen. Sverige har också tillträtt Världskonventionen. Svenska verk får härigenom skydd i de flesta länderna i världen och verk från andra konventionsstater skyddas i Sverige på samma sätt som svenska.

Lagutskottet erinrar om att riksdagen för knappt ett år sedan behandlade två motioner med i huvudsak samma syfte som det nu aktuella yrkandet. Motionerna hade föranletts av en av högsta domstolen år 1985 meddelad dom (NJA 1985 s. 893) i ett mål om upphovsrättsintrång, det s.k. manifestmålet, vari förhållandet mellan upphovsrätten och intresset av informationsfrihet aktualiserats. I yttrande över motionerna anförde konstitutionsutskottet att några åtgärder från riksdagens sida med anledning av motionerna inte var påkallade. På hemställan av lagutskottet i betänkande LU 1986/87:11 avslog riksdagen motionerna.

Då spørgsmålet om förhållandet mellan upphovsrätten och intresset av fri informationsgivning nu åter aktualiserats vill lagutskottet än en gång stryka under att det är en grundläggande förutsättning för litterär och konstnärlig verksamhet och därmed för kulturlivet i stort att upphovsmännen tillförsäkras en ensamrätt till sina verk och därigenom bl.a. en möjlighet till ersättning för sina prestationer. Även utanför kulturområdet har upphovsmännens rätt att utnyttja sina verk stor betydelse. För dagspressen exempelvis kan det vara av väsentligt intresse att ensamrätt kan hävdas till mera kvalificerade tidningsartiklar. I sammanhanget kan också påpekas att det upphovsrättsliga regelsystemet har stor betydelse för samhällsekonomin. En undersökning som statistiska centralbyrån utfört på uppdrag av upphovsrätsutredningen har visat att år 1978 var 6,6 % av bruttonationalprodukten att hänföra till material för vilket upphovsrätt gällde. Utskottet konstaterar således att upphovsrätten fyller en viktig funktion i dagens samhälle, ett förhållande som föranlett att i regeringsformens kapitel om grundläggande fri- och rättigheter införts en särskild bestämmelse (2 kap. 19 §) om författares, konstnärers och fotografers rätt till sina verk. I linje härmed har också utskottet då frågor om det upphovsrättsliga skyddet tidigare varit aktuella framhållit att det finns anledning att se allvarligt på förfaranden som innebär intrång i upphovsrätten. Detta synsätt har även kommit till uttryck genom en skärpning av straffbestämmelserna i upphovsrättslagen år 1982.

Upphovsmännens förfoganderätt innebär i praktiken en inskränkning av yttrandefriheten i så måtto att skyddade verk inte utan upphovsmännens samtycke får återges i tryckta skrifter eller framföras offentligt. Som närmare

framgår av det ovan nämnda betänkandet LU 1986/87:11 har förhållandet mellan yttrandefrihet och upphovsrätten övervägts ingående vid flera tillfällen. Vad som därvid förekommit ger vid handen att upphovsmännens förfoganderätt till sina verk inte innefattar någon begränsning av yttrandefriheten i grundlagens mening.

LU 1987/88:1 y

Vid en bedömning av frågan huruvida det med hänsyn till främst intresset av en fri informationsgivning är motiverat att en sådan utvidgning av tillämpningsområdet för 1 kap. 4 § TF som begärs av motionärerna kommer till stånd måste vidare beaktas att i upphovsrättslagen gjorts flera undantag från huvudregeln om upphovsmännens ensamrätt. Undantagen har kommit till för att bl.a. samhällets intresse av en fri opinionsbildning skall tillgodoses. Av betydelse i sammanhanget är också att inom ramen för upphovsrättslagens regler innehållit i skyddade verk kan refereras i exempelvis dagstidningar utan upphovsmannens samtycke. Enligt utskottets mening får upphovsrättslagen i sin nuvarande utformning anses innefatta en lämplig avvägning mellan upphovsmännens intressen och intresset av en fri opinionsbildning. Att införa en ordning enligt vilken i mål om upphovsrättsintrång informationsfriheten skulle ges företräde före upphovsmännens intressen skulle innebära en kraftig urholkning av det privaträttsliga skydd som upphovsmännen åtnjuter i dag. Med hänsyn till den betydelse upphovsrätten har kan utskottet lika litet nu som tidigare ställa sig bakom en sådan ordning. Utskottet vill särskilt understryka att en uppluckring av sanktionssystemet vid upphovsrättsintrång inte torde vara förenlig med de förpliktelser som Sverige enligt Bernkonventionen åtagit sig gentemot ett mycket stort antal andra länder.

På grund av det anförda kan lagutskottet inte ställa sig bakom motionärernas förslag om en utvidgning av tillämpningsområdet för instruktionen i TF såvitt det gäller mål om upphovsrättsintrång. Skall en generell utvidgning ske bör uttryckligt undantag göras för mål om intrång i upphovsrätt och andra immateriella rättigheter.

Utöver vad som följer av det anförda anser sig lagutskottet inte böra ta ställning till motionärernas önskemål.

Stockholm den 27 oktober 1987

På lagutskottets vägnar

Per-Olof Strindberg

Närvarande: Per-Olof Strindberg (m), Lennart Andersson (s), Owe Andréasson (s), Stig Gustafsson (s), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Inga-Britt Johansson (s), Allan Ekström (m), Bengt Kronblad (s), Bengt Harding Olson (fp), Nic Grönvall (m), Gunnar Thollander (s), Marianne Karlsson (c), Berit Löfstedt (s) och Ewa Hedkvist Petersen (s).

Ulla Orring och Bengt Harding Olson (båda fp) anser att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 3 med "Upphovsmännens förfoganderätt" och slutar på s. 4 med "motionärernas önskemål" bort ha följande lydelse:

Informationsfriheten och särskilt yttrandefriheten utgör grunden för en fri opinionsbildning och därmed det öppna samhällsskick som kännetecknar en sann demokrati. Denna fri- och rättighet åtnjuter därför grundlagsskydd.

Emellertid kan i vissa fall en person som handlat i syfte att tillgodose detta grundlagsskyddade ändamål komma i konflikt med straffrättsliga regler. Det kan då föranleda mål inför domstol angående tryckfrihetsbrott, brott mot brottsbalken samt brott eller förseelse inom specialstraffrätten, varav en kategori utgörs av immaterialrättsliga brott inkl. upphovsrättsintrång.

Denna intressekollision behandlas i den nu aktuella s.k. instruktionen men gäller endast vid tryckfrihetsbrott och ej för övriga brottmål. Dess tillämpningsområde borde dock vidgas till samtliga brott eller förseelser inom den del av specialstraffrätten som ligger inom lagutskottets beredningsområde.

Resultatet härav skulle bli en säkrare rättstillämpning i de fall den tilltalade i sitt handlande styrts av angelägna motstående intressen. För sådana fall finns visserligen redan i gällande rätt regler om åtalsunderlåtelse, straffnedsättning och påföljdseftergift. Men med tillgång till en uttrycklig instruktion skulle reglerna bli enklare att tillämpa och rättspraxis mera förutsebar. En sådan rättstillämpning kan naturligtvis inte vad gäller upphovsrättsbrott vara oförenlig med Bernkonventionen.

På grund av det sålunda anförda ställer sig lagutskottet bakom motionärernas förslag om en utvidgning av instruktionens tillämpningsområde.

